

BURDUR'DA BİR AMERİKAN MİSYONERİ “MÖSYÖ BARTELET (BARTHOLD)”

Osman KOÇIBAY*

Makalemizde dünyanın birçok yerinde ve Osmanlı Devleti'nde misyonerlik faaliyetlerinde bulunan Amerikan Board Cemiyeti'nce, Burdur'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunması için görevlendirilen Mösyö Bartelet (Barthold, Bartet, Bartil, Barnet, Bartelt, Bartlet) ismindeki misyonerin faaliyetlerine yer verdik. 5 Eylül 1892 tarihli belgede Mösyö Bartelet'in doktor olduğu belirtilmektedir.

Makalemizin başında misyoner, misyonerlik, Protestan mezhebi ve Amerikan Board Cemiyeti hakkında kısaca bilgi vermeyi uygun gördük.

Misyoner:

Bir dini, özellikle Hıristiyanlığı yaymakla görevli kimse (Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük). Misyon (mission), menşe itibariyle bir dinin tebliğini yapmak demektir. Bu tebliği yapana da misyoner (missionnaire) denir.

Misyonerlik:

Misyoner olma durumu veya misyonerin görevi (Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük). Bu tabir, daha ziyade Hıristiyanlar için kullanılmaktadır. Hıristiyanlar misyonerlik geleneğini Hz. İsa'nın havarilerine kadar çıkartmakla ve ilk büyük misyoner olarak da Saint Paul'ü kabul etmektedirler.

Başlangıcından itibaren, 18. yüzyıla kadar, tamamen dini bir mahiyet arz eden bu hareket sonraları Avrupa Hıristiyan emperyalizminin en büyük aleti olmuş, dinden ziyade devletlerin sömürge politikalarına hizmet etmiştir. Bu anlamda resmi olarak kurulan ilk misyoner örgütü, 1701 yılında faaliyetlerine başlayan Protestanların açtığı Society for The Prapagation of the Gospet in Foreign Parts adındaki gizli bir teşkilattır.

Protestan Mezhebi:

Hıristiyanlığın en büyük üç ana mezhebinden biridir. 16. yüzyılda Martin Luther ve Jean Calvin'in öncülüğünde Katolik Kilisesine ve Papa'nın otoritesine karşı girişilen Reform hareketinin sonucunda 1529 tarihinde doğmuştur.

* Antalya/Kepez 100. Yıl İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Tarihçi

Papazlara ihtiyaç duymaksızın Kitab-ı Mukaddes'i okuyabildikleri için, her vaftiz edilmiş inananın aracı bulunmadan rahiplik yetkisi olduğuna inanan Protestanlar, Kitab-ı Mukaddes'i Hıristiyanlık için tek kaynak saymışlardır.

Amerikan Board Cemiyeti¹:

Neredeyse 19. yüzyılın tamamında ve bunun sonrasında Osmanlı topraklarında faaliyet göstermiş olan Amerikan Board Cemiyeti'nin temelleri 19. yüzyılın başında New England bölgesinde atılmıştır. Amerikan Board'ı oluşturan kimselerin büyük bir kısmı Williams Koleji öğrencileridir.

Amerika'da kurulan ve kısa adı ABCFM (American Board of Commissioners for Foreign Missions) olan Amerikan Board Cemiyeti, Hıristiyanlığın Protestan mezhebini tüm dünyaya yayma amaçındadır.

Osmanlı toprakları üzerine görevlendirilen ilk Amerikan Board misyonerleri Levy Parsons ve Pliny Fisk, 1819 yılının sonlarında İzmir'e ulaşmışlardır. Amerikan Board'ın bu dönemde Osmanlı topraklarına göndermiş olduğu misyonerler, ilk yıllarını geniş çaplı araştırma ve gezilerle geçirmiştir.

Amerikan Board misyonerleri, ilk yıllarda yapmış oldukları hazırlık çalışmaları sonucunda Müslümanlar arasında olumlu sonuç alamayacaklarını kısa süre içinde anlamışlardır. Bu noktada asıl hedef olarak Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan azınlıklar özellikle de Ermeniler seçilmiştir. Rumlar ve Bulgarlar arasında da misyonerlik çalışmaları yürütmüştür.

Amerikan Board, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde başlıca beş misyon bölgesi oluşturmuştur. Bu misyonlar Suriye Misyonu, Batı Türkiye Misyonu, Doğu Türkiye Misyonu, Merkezî Türkiye Misyonu ve Avrupa Türkiyesi Misyonu'dur. Batı Türkiye Misyonu'nun, sınırları içerisinde kalan istasyonlar İstanbul, İzmir, Bursa, Trabzon, İzmit, Merzifon, Kayseri ve Sivas'tır.

Burdur, İzmir istasyonuna bağlı olarak faaliyet göstermiş olan bir dış istasyondur.

Amerikan Board Cemiyeti misyonerlerinin en önemli özelliklerinden birisi, misyonerlik faaliyetlerini eşleri ile birlikte yürütmeleridir.

¹ Amerikan Board Cemiyeti ile ilgili geniş bilgi için bakınız: İdris YÜCEL, Kendi Belgeleri Işığı'nda Amerikan Board'ın Osmanlı Ülkesi'ndeki Teşkilatlanması, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005. Bu tez çalışmasında Burdur'la ilgili olarak, Amerikan Board Cemiyeti'nin Burdur'daki ilk çalışmalarının 1882 tarihinde başladığı, Burdur'un İzmir'e bağlı bir dış istasyon olduğu ve 1886 yılında oluşturulduğu bilgisi dışında bir bilgi yoktur.

Amerikan Board Cemiyeti Misyoneri Mösyö Bartelet ve Burdur'daki Faaliyetleri:

Amerikan Board Cemiyeti'nin Burdur'daki faaliyetleri 1882 tarihinde başlamıştır. 1882 yılında Burdur'da cemiyet üyelerinin yapmış oldukları çeşitli incelemeler sonunda Burdur'a İzmir'e bağlı bir dış istasyon kurulmasına karar verilmiştir. 1886 yılında da Burdur'a misyoner olarak Mösyö Bartelet gönderilmiştir.

Mösyö Bartelet 1886 yılında Burdur'a gelir gelmez Rum Mahallesi'nden bir ev satın almıştır. Satın aldığı evde Burdur'da yaşayan Ermeniler ve Rumlar'a yönelik misyonerlik faaliyetlerine başlamıştır. 1886–1889 yılları arasındaki 3 yıllık zaman diliminde misyonerlik faaliyetlerinde başarılı olduğu görülmektedir.

Zira Mösyö Bartelet 27 Ağustos 1889 tarihinde Burdur'da misyoner okulunu açmış ve müdürlüğünü yapmaya başlamıştır. Misyoner okulunda Ermeni Agopyan Artin Efendi ve kızı tarafından İngilizce, Ermenice ve din dersleri okutulmuştur. Okul açıldığında 10 kız ve 7 erkek toplam 17 öğrencisi bulunmakta idi. Okulun maddi kaynağı Amerikan Board Cemiyeti başta olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İsviçre'de bulunan Protestan şirketler tarafından sağlanmıştır.

Mösyö Bartelet 1891 yılında Ermeni Agopyan Artin Efendi ait araziye yeni bir bina yaptırmaya başlamıştır. 8 Kasım 1891 tarihi bir belgede Mösyö Bartelet'in Burdur'da yaptırmakta olduğu ev, kilise ve okuldan oluşan inşaat, dönemin Burdur Mutasarrıfı tarafından tatil edildiği (mühürlendiği) belirtilmektedir. Mösyö Bartelet'in 3 Ağustos 1892 tarihli belgede inşasına başlamış olduğu binaya ruhsat almaya çalıştığı görülmektedir.

Ancak Mösyö Bartelet'in misyonerlik faaliyetleri Ortodoks olan Rumlar ve Ermeniler tarafından tasvip edilmemiş, özellikle Rumlar Amerikalı misyonerin çalışmalarından rahatsız olmuştur. Ağustos 1892 tarihinde de Mösyö Bartelet'in evi yakılmıştır. Yakılan ev Ermeni Protestan Vaiz Agopyan Artin Efendi'ye ait arazi üzerinde yaptırdığı binadır.

Mösyö Bartelet'in evinin yakılması, Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir krize yol açtığı görülmektedir. Mösyö Bartelet evinin yakılmasından dolayı şikâyetçi olmuş, durumu Amerika Birleşik Devletleri maslahatgüzarına bildirmiştir. Maslahatgüzarda durumu Washington'a bildirmiştir. 8 Eylül 1892 tarihli belgede Mösyö Bartelet'in Burdur'daki evinin yakılması meselesi Amerika Maslahatgüzarlığı tarafından büyütülerek külliyetli miktarda tazminat istenmesi üzerine, gereken cevabın verildiği ifade

edilmektedir. 13 Eylül 1892 tarihli belgede Washington tarafından konu ile ilgili gönderilen iki telgrafta, Mösyö Bartelet'e tazminat ödenmesi isteği dile getirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde olayın üzerine gitmiş, Mösyö Bartelet'in evini yakan kundakçıların derhal yakalanarak cezalandırılmaları istenmiştir. Kundakçıların önce İzmir'de, sonra Aydın Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi'nde mahkeme edilmeleri istenmiştir. Yine bu yangında ihmali görülen memurların da cezalandırılması istenmiştir.

29 Ağustos 1892 tarihli belgede Burdur Rum Papazı Dimviond(?) tarafından Konya Vilayeti'ne gönderilen arzuhalde; ruhsatsız olarak Amerikan misyonerleri tarafından inşa olunan mabedin yanmasından dolayı kendilerinin itham ve tahkir edildiklerinden bahisle lüzum eden muamelenin yerine getirilmesi rica edilmiş ve Rumlar'ın bu yangınla alakalarının olmadığı belirtilmiştir.

Bu olay sonucunda Osmanlı Devleti tarafından Amerikalı Mösyö Bartelet'in Burdur'da yakılan hanesinin bedeli vesaire zarar ve ziyarı için altı yüz lira tazminat ödenmiştir.

Bu olaydan sonra Misyoner Bartelet, Protestan Vaiz Ermeni Agopyan Artin Efendi Burdur'daki Rumlar ve Ermeniler'e yönelik misyonerlik faaliyetlerine devam etmişlerdir. Okul ve kilise için ruhsat almışlardır.

Mösyö Bartelet adına kayıtlı ev, okul ve kiliseden oluşan emlak, 3 Mart 1910 tarihli belge ile Amerikan Board Cemiyeti'ne devredilmiştir. 13 Nisan 1913 tarihli belgede Protestanlara ait okul ve kilisenin resmi ruhsatının bulunmasından dolayı, vergiden muaf tutulduğu bildirilmiştir.

Sonuç olarak Protestanların Amerikan Board Cemiyeti vasıtası ile hemen hemen dünyanın her yerinde yürüttükleri misyonerlik faaliyetlerini Burdur'da da yürütmüşlerdir. Müslüman halk arasında yürüttükleri misyonerlik faaliyetlerinden bir sonuç alamayan misyonerler, faaliyetlerini Ortodoks Rum ve Ermeniler arasında yürütmüşlerdir. Misyoner Bartelet, Burdur'da yapmış olduğu misyonerlik faaliyetlerinde bir nebze de olsa başarılı olmuştur. Zira 1882 yılında Burdur'da hiç Protestan bulunmazken, 1914 yılında Burdur'da 53 Protestan vardır.